Nicolae Iorga

Albania și România

Albania și România

Nicolae Iorga

Editura Bestseller

Imagine: KalypsoWorldPhotography

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

I.

Un curs despre istoria Albaniei nu este un lucru neobișnuit sau de mirare aici, la București, unde legăturile cu teritoriul albanes și cu rasa care l-a locuit, rasă care în momentul de față a ajuns să poață organisa un Stat, sînt legături din cele mai vechi ale noastre. Lăsăm, firește, la o parte — aceasta o să se vadă în lecțiile viitoare — legătura de sînge care a putut să existe între noi și dînșii ei coborîtori autentici și exclusivi, din punctul de vedere al purității, ai elementului iliric, iar noi, coborîtori, în ceia ce privește pe cei de dincoace de Dunăre, ai elementului tracic, iar, în ce privește pe cei de dincolo de Dunăre, ai aceluiași element tracic, amestecat în unele părți aromănești cu un puternic element iliric. Dar, și dacă n'ar fi amestecul acesta românesc între rasa tracică și rasa ilirică, legăturile sînt așa de strînse, încît Albanesii ei înșii nu sînt niște urmași de Iliri, vorbind un dialect iliric, ci sînt urmașii rasei ilirice vorbind însă o limbă care derivă din dialectul tracic.

Deocamdată, pentru a legitimă oarecum cursul acesta înnaintea d-voastră, o să ating legăturile care au existat între noi și Albanesi, pe timpul cînd naționalitatea unora și naționalitatea celorlalți, a lor și a noastră, era pe deplin fixată, cînd, prin urmare, se poate zice că exista un popor albanes, chiar dacă el nu se manifesta printr'o viață politică proprie și o activitate literară și culturală care să-i aparție, și un popor românesc, care știuse să-și cucerească o viață politică aparținîndu-i numai lui și o activitate culturală și literară pe cari să n'o împartă cu nimeni, ba s'o poată întinde, în anumite împrejurări, și asupra unora din vecinii săi.

Cunoașteți din istoria Romînilor acțiunea paralelă de apărare împotriva Otomanilor pe care au avut-o, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, de o parte Ștefan-cel-Mare și, de altă parte,

Scanderbeg. Știți că trupele care au atacat la Podul-Înnalt pe Ștefan erau trupe care veniseră din Albania, și Soliman-Pașa Hadîmbul părăsise abia comanda trupelor de acolo ca să opereze în văile înguste ale Vasluiului împotriva oștirilor moldovenești. Scanderbeg era mort în momentul cînd s'a făcut atacul împotriva Moldovei, dar rasa lui lupta și mai departe alături de Venețieni pentru apărarea teritoriului său. Pănă la sfîrșitul acestor lupte, silințele unui popor supt steagul propriu, moldovenesc, și ale celuilalt popor, supt steagul venețian, pentru a apăra Scutari față de desvoltarea Imperiului Otoman în veacul al XV-lea, sînt paralele.

În al XVI-lea veac apoi, tocmai o sută de ani de la luptele lui Ștefan-cel-Mare cu Turcii, cînd Mihai Viteazul începe războiul său la Dunăre pentru înlăturarea, — n'aș zice a jafului permenent, dar a stoarcerii legale permanente a țerilor noastre de către Turci, mișcarea lui luptele lui biruitoare, marile lui succese militare, triumful lui continuu împotriva păgînilor au avut un adînc răsunet în toată Peninsula Balcanică, și nu mai puțin în munții Albaniei. Izvoarele contemporane ni spun că acolo s'a produs o emoție populară, o tendință de răsbunare, o dorință de a scăpa, nu de jugul religios turcesc, fiindcă cea mai mare parte din Albanesi trecuseră la credința cuceritorilor, ci de consecințele rele ale stăpînirii turcești, așa cum se pucea manifesta și în acele văi albanese.

În veacul al XVII-lea de sigur că noi am avut încă o mulțime de legături cu Albanesii, dar Albanesii noștri nu apar, în cele mai multe casuri, decît în veșmîntul grecesc, și este foate greu pentru noi să facem deosebirea. Mai ales că legăturile noastre sînt cu elementul orășenesc din Epir, care era în mare parte grecisat. Vă veți mira poate de ce nu vorbesc de Vasile Lupu și de Ghiculești. Fiindcă nu împărtășesc părerea Dorei d'Istria în ce privește albanismul curat al lui Vasile Lupu, a

cărui origine balcanică, numai în ce privește tatăl, — mama fiind Romîncă —, este evidentă, dar a cărui calitate națională este foarte grea de stabilit. Este tot așa de posibil ca Aga Nicolae, părintele lui Vasile, să fi fost un Aromîn, cît este de posibil să fi fost Albanes. Iar, în ce privește pe Ghiculești, ei au trecut prin grecisarea totală, pănă să ajungă, pe urmă, în viața noastră.

Cu oarecare îngrijire însă, prinzînd anumite nume, constatînd anumite legături, s'ar putea face o despărțire între ceia ce aparține Grecilor din Epir, din părțile sudice ale Albaniei, și ceia ce aparține elementului indigen, trecut supt firma grecească.

Același lucru se poate spune și pentru veacul al XVIII-lea, cînd clerici epiroți au jucat un rol de căpetenie în viața noastră. Cine ar dori să aibă lămuriri precise cu privire la înrîurirea acestor clerici, dintre cari unii au ajuns și episcopi la noi, ba unul chiar Mitropolit, Dosoftei Filitis, se poate adresa la memoriul mieu recent, cetit la Academia Romînă, cu privire la legăturile noastre cu Epirul.

În sfîrșit nu trebuie să uităm că, în același veac al XVIII-lea și pănă la revoluția grecească, noi am avut ca gardă a Domnilor noștri, înlocuind vechea gardă ungurească sau germană, Albanesi, «Arnăuți». în fruntea lor stătea un căpitan Iordachi — născut însă în Vlaholivadi —, care a fost un ostaș foarte onorabil, ce s'a ridicat pănă la eroism — lucru pe care nu i-l cerea nimeni — în apărarea acelei mișcări grecești care la noi n'a avut fără îndoială caracterul de seriositate tragică pe care l-a avut în Moreia și alte regiuni cuprinse de răscoală.

În aceiași vreme, cum se știe, în însăși Peninsula Balcanică, lupta pentru libertatea grecească, înțeleasă ca o luptă pentru libertatea creștină, în general, pentru restabilirea vremurilor bizantine, a zilelor împărăției crucii, a cuprins pe atîția Aromîni și pe foarte mulți Albanesi, cu toate că, iarăși, este foarte greu de făcut, în ceia ce privește

anumite personalități, distincția între partea de sînge aromânesc și partea de sînge albanes.

Dar, în afară de aceasta, între noi și Albanesi a fost o legătură mai nouă, odată cu începuturile culturii și literaturii albanese în veacul al XlX-lea. Literatura albanesă a început și s'a desvoltat cam pe unde s'a întîmplat. O parte în Italia de Sud — o însemnată parte,— dar o parte, nu atît de însemnată, pe departe, în Grecia, unde acești «Pelasgo-Elini», cum li se zicea la Atena, erau priviți cu neîncredere și antipatie. Tărziu de tot se întîlnesc cîteva cărți tipărite în Sofia, în legătură cu anumite tendințe politice de acolo.

La noi însă este o întreagă literatură albanesă care a trăit, parte prin îngrijirile societății «Drita», cu sprijinul societății și al Statului romîn, care, acum în urmă, li-a dat, pentru slujbă, una din bisericile noastre, ce datează din epoca lui Brîncoveanu, fiind făcută de însăși Doamna lui. În 1886 «Drita», «Lumina», mutată din Constantinopol, începe aici lucrările sale. La 1892 ea întemeiază «Institutul cultural albano-romîn», a cărui istorie n'a fost scrisă încă.

La 1898 apare în București chiar o lucrare literară cu privire la Scanderbeg, în limba albanesă, a lui Naum-bei Frașeri. Și adaug în treacăt că, precum Bonifaciu Florescu și poetul Iuliu C. Săvescu se gîndiseră a traduce în limba noastră, din italienește, o istorie a literaturii albanese, de Stratico, acuma două veacuri o lucrare italiană cu privire la Scanderbeg a fost tradusă, în temnița din Milano, de un logofăt romîn, Vlad Boțulescu de Mălăiești, care susținuse pretențiile de stăpînitor în Serbia ale unuia din fiii lui Ștefan-Vodă Cantacuzino, Constantin, ca și care a fost prins și închis.

În același an 1898 întîlnim statutele societății macedo-romîne și albanese «Ajutorul» din Constanța. Bibliografia se oprește la 1900.

Tot aici la 1899 se tipărise cunoscutul «Appel à

nos frères albanais», alcătuit de Gh. Mexi, Derviș Hima și un al treilea.

Prin urmare legăturile noastre cu Albanesii nu sînt nici noi, nici puține, nici uniforme, ci foarte vechi, începînd chiar înnainte de precisarea naționalității unora și altora, continue, variate și de o apreciabilă importanță pentru un popor ca și pentru altul.

II.

Acum, înnainte de a trata însăși istoria Albaniei, este bine să ne lămurim întăiu asupra împrejurărilor în care s'a deșteptat un interes pentru poporul albanes.

Avem a face cu o literatură puțină, rară, capricioasă, apărînd întîmplător într'un loc sau altul cu privire la poporul albanes, sau cu scrieri albanese începătoare încă. N'avem a face la Albanesi cu ce se întîmplă la alte popoare avînd o conștiință națională întreagă,—ceia ce ar fi fost foarte greu la un popor împărțit în trei religii și cu două dialecte deosebite și trăind, apoi, în regiuni, între care nu este de de multe ori decît o comunicație foarte dificilă. La alte popoare se alcătuiește o conștiință națională unitară, această conștiință stăpînește poporul întreg, care simte nevoia de a o exprima în cîntece, în cărți, în reviste, în ziare. Se produce astfel o întreagă mișcare literară ; și, pe de altă parte, această mișcare, prin caracterul ei interesant, prin nota ei originală, prin faptul că exprimă o națiune nouă, ceia ce este totdeauna menit să atragă luarea aminte, ajunge să trezească simpatii aiurea.

Pentru întăia oară cuvinte albanese au fost cuprinse într'o lucrare menită să apară foarte târziu, în zilele noastre, de și a fost scrisă cu 400 de ani și mai bine înnainte, în descrierea de călătorie a cavalerului din Colonia Arnold, Ritter von Harff, care a mers în Locurile Sfinte și, cu ocasia acestei călătorii, omul a învățat și acele cîteva cuvinte albanese. Cartea a apărut însă,

acolo, la Colonia, numai în 1860. Iar acum cîteva luni (1915) am dat eu însumi, într'un tratat italian de la sfîrșitul aceluiași veac, formula albanesă a botezului.

Cînd întîlnim iarăși cuvinte albanese, le găsim altfel, din întîmplare, în legătură cu propaganda catolică, — și nu se poate spune în de ajuns cît de mult a făcut propaganda catolică, fără voia, ei, de sigur, pentru trezirea conștiinței albanese. Nu se poate zice același lucru pentru Biserica ortodoxă, fiindcă aceasta represintă națiunea grecească, care căuta să aducă dispariția națiunii albanese. În legătură cu propaganda catolică, susținută de o organisație misionară, apare, la 1685, doi ani după încunjurarea Vienei, într'un moment cînd Venețienii atacau pe Turci în Moreia, cînd se aștepta, ca pe vremea lui Mihai Viteazul, ca Imperiul Otoman să fie aruncat dincolo de Bosfor, un «Cuneus prophetarum». Și a- nume datorită inițiativei unul episcop de Scutari, administrator de Antivari, Petru Bogdan. La început sînt cîteva dedicații, în limba slavă, iar altele, către Andrei Zmaievici, episcop de Antivari, și către Bogdan însuși, sînt în versuri albanese. De fapt, 1685 este data cînd apar pentru întăia oară versuri albanese.

Interesul acestei propagande latine a dat și alte lucrări în limba albanesă. Înnainte de a se fi tipărit o gramatică, un abecedar, o bucoavnă, se publică un catehism latin, cuprinzînd cele d'intăiu adevăruri ale credinței.

Ar părea de mirare un lucru: de ce n'avem, cum este casul la Romîni, la începutul literaturii, scrierile de cuprins religios, traducerea cărților sfinte și a cărților liturgice în limba albanesă. Explicațiunea se poate găsi foarte ușor: în ce privește pe Apuseni, ei nu aveau nevoie de așa ceva, limba latină fiind de întrebuințare generală, iar, în ceia ce privește pe Răsăritenl, ei impuneau limba grecească. Așa că bieții oameni, orice confesiune ar fi avut, erau de o potrivă lipsiți de

mîngîierea de a auzi cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor.

Nu mai vorbim de musulmani, cari aveau o singură limbă literară, a Coranului, limba arabă.

Publicațiuni bisericești în limba albanesă se găsesc în secolul XIX-lea de abia. Totuși catechismul de care am vorbit, al lui Bellarmino, e din 1664 (din nou la 1485, la 1856, la 1868) : el s'a tipărit în Italia. În ce privește cărțile bisericești. Întîlnim traducerile Evangheliilor, — dar nu a tuturor Evangheliilor împreună — și Psaltirii. Apar astfel, pe rînd, Evanghelia după Matei, Evanghelia după Ioan, Evanghelia după Marcu, de la 1868 înnainte, — una din ele în legătură cu gusturile filologice ale lui Lucian Bonaparte. Iar Psaltirea apare la 1868.

Înnainte de aceasta, din partea Grecilor se întîlnesc anumite cuvinte risipite prin vocabularele care sînt tipărite ca mijloc de comunicație între deosebitele popoare, precum sînt cărțile lui Cavalioti și ale lui Daniil de Moscopole, cunoscute nouă din punctul de vedere al dialectului macedonean. La 1827 se dă, în stîrșit, un Nou Testament, care mi se pare că este complect; acel care pune la cale publicația este arhiepiscopul de Eubeia, Grigore, iar locul de tipărire, Cefalonia.

În legătură cu cărțile acestea bisericești joacă un rol de căpetenie Constantin Cristoforidi din Elbasan. El a editat o mulțime de cărți: la 1866 apar cele d'intăiu publicații ale lui: Psaltirea vine la 1868, Faptele Apostolilor la 1872. Alții tipăresc, în Constantinopol, la 1879, Evanghelia lui Matei, cele patru Evanghelii tot în 1879. Așa încît, în trecere de cîțiva ani, — s'a ajuns să se aibă toată Scriptura, dar nu în același timp și liturghia, în tipar albanes.

Din alt punct de vedere, Albanesii pot să fie interesanți pentru folklorul lor. Și să începem cu folklorul, ca să trecem pe urmă la studiile de gramatică, limbă, etnografie.Lucrările de folklore

albanes era natural să vie la început din Italia sudică, unde, de multă vreme, se găsește o colonie albanesă foarte numeroasă, trăind în împrejurări de cultură cu mult superioare împrejurărilor de care se pot împărtăși Albanesii rămași în Peninsula Balcanică.

O femeie plecată din mijlocul societății românești, prin anii 1830-1840, se găsește la începuturile acestui folklore albanes. Este fata boierului Mihalachi Ghica, măritată cu Colțov-Masalschi, pe care l-a lăsat: Dora d'Istria. Pe lîngă cartea ei italiană, «Gli Albanesi in Rumenia», în care face istoria propriei sale familii, sprijinindu-se pe documentele tipărite pănă în 1880, ea publică, la 1867, «La nazionalità albanese secondo i canti popolare», lucrare care i-a adus omagiile unei sumedenii de învățați italieni ce se ocupau de Albania și de Albanesi.

După această semnalare întîlnim o întreagă literatură privitoare la cîntecele populare ale Albaniei.

La 1871, publicația lui Giuseppe Jubany, «Raccolta di canti popolari e di rapsodie di poemi albanesi»; și un frate al lui, Antonio-Elia, face publicații privitoare la Albanesi.

Dar în 1873 își începe activitatea un om, care el însuși a știut să dea un veșmînt popular poesiei albanese, Girolamo di Rada ; el a propus și unul din multele alfabete albanese ce s'au alcătuit în cursul veacului al XlX-lea.

Goffredo Ruggiero strînge apoi și el baladele albanese. Menționăm traducerea poveștilor albanese în franțuzește, de Dozon (1861), poesiile lui Giuseppe Schirò (1887) ș. a. m. d

În sfîrșit din al treilea punct de vedere puteau să intereseze Albanesii: din punctul de vedere al limbii și al națiunii lor. Pentru aceasta trebuia însă ca filologia modernă să-și fi alcătuit metodele și planul său de lucru, și mai trebuia să se recunoască în limba albanesă partea, atît de interesantă, de

originalitate ce o cuprinde, să se găsească legătura între limba albanesă și limba latină, care și ea a dat în tesaurul de cuvinte al Albanesilor o parte așa de largă și esențială, încît unii au mers pănă s'o numere între limbile pe jumătate latine. Terminii principali, terminii de usagiu, terminii fundamentali sînt, de sigur, termini ilirici, dar multe cuvinte latine li sînt adause și tratarea acestor cuvinte din punctul de vedere fonetic este de sigur tot ce poate fi mai interesant. Și, mai tărziu, cînd s'a descoperit legătura sintactică ce există între toate limbile balcanice, s'a văzut că acele forme sintactice nu aparțin nici Latinilor, nici Slavilor, ci substratului primitiv traco-iliric.

Atunci au apărut lucrările, fundamentale în ce privește limba albanesă și națiunea albanesă, care sînt datorite lui Hahn și lui Gustav Meyer. Faptul că Germanii din Austria se ocupă de limba și de poporul albanes este, de altfel, în legătură cu intențiile cunoscute ale Austriei în Peninsula Balcanică. Știința despre Albania are birouri la Ministeriul de Externe din Viena. în afară de aceste lucrări fundamentale avem, în ceia ce privește gramatica limbii albanese, o serie de lucrări nouă, făcute și în Anglia și răspîndite acum pretutindeni. Să pomenim și gramatica toscă a lui Cristoforidi. O gramatică generală albanesă o tipări Giuseppe Schird, iar una în franțuzește, la Londra, în 1887, un scriitor care se ascunde supt inițialele P. W. Pe urmă de la 1890 încoace gramaticele se înmulțesc : a lui di Rada, care dă și o antologie, alfabetul lui Lorecchio, care în Italia a jucat un mare rol, alfabet publicat la Corigliano, unul din centrele albanese din Sudul italian. Să nu uităm Manualul de literatură, cu noțiuni de limbă, al lui Straticò. Și, în stîrșit, putem adăogi că, în vremurile din urmă d. Weigand, care a început prin a studia limba romînă și care a continuat studiind limbile slave din Peninsula Balcanică, a dat alfabetul său.

Acestea erau de spus la început. Din ele am

văzut ce relațiuni am întreținut în cursul veacurilor cu Albanesii și din ele am văzut și legăturile Albanesilor cu lumea cultă europeană.

Abia acum a început însă, pentru tot ce se ține de Albania, fasa științifică.

Table of Contents

Albania și România

Table of Contents

Albania și România 1